

NURİ YÜCE (Türkiye)*

ALTAY DİLLERİ ARASINDAKİ MÜNASEBETLER

Özet

Dünya dillerinin sınıflandırılmasında, Türk dili, Ural-Altay dil ailesi içinde yer alır. Bu ailenin Altay kolunu, Türk, Moğol ve Tunguz dilleri oluşturur. Bazı araştırmacılar alanı daha geniş tutarak Kore ve Japon dillerini de Altay dilleri arasında sayarlar.

Altay dilleri üzerinde yapılan çalışmalar, Hind-Avrupa dilleriyle ilgili olanlarla karşılaştırıldığında fazla eski sayılmaz. Altay dilleriyle ilgili ilk tasnif denemesi 18-nci yüzyılda Alman asıllı İsveçli bir subay olan Philip Johan von Strahlenberg (1676–1747) tarafından yapıldı. Bu tasnif denemesi elbette hem eksik hem yanlış idi. Daha sonra Alman doğu bilimcilerinden Wilhelm Schott (1802-1889) Altay dillerini morfoljik özelliklerine göre ele alarak, olması gereken ilmi biçimde sınıflandırmaya çalıştı.

Wilhelm Schott'un çağdaşı, fakat genç yaşta ölen Finlandiyalı Matthias Alexander Castrén (1813-1852) daha da ileri bir adım atarak Ural bölgesinde ve Sibiry'a da ilmi araştırma gezileri yaptı ve Altay dillerine ait halk ağızlarından yerinde malzeme derledi. Bunlara dayanarak Ural-Altay grubuna ait olan dillerle, olmayanları birbirinden ayırıp konuya açıklık getirdi. Castrén bu başarılı çalışmalarıyla bazılarının göre Ural-Altay filolojisinin kurucusu sayılır.

Ural ve Altay dillerinin birbirleriyle kendi aralarındaki ilişkilerinin incelenmesine öncülük eden çalışmalar ilkin bu dilleri Hind-Avrupa dillerinden farklı yapan özellikleri dikkate alarak başladı. F. Wiedemann bu farkları maddeler halinde belirterek konunun daha anlaşılır biçimde ele alınmasına önemli katkı sağladı.

19-ncü yüzyılın sonlarına doğru tenkit metodunun ön plana çıkmasının da etkisiyle Altay dilleriyle ilgili araştırmalar daha ilmi biçimde yapıldı ve yeni görüşler oluştu. Dillerin birbirleriyle akrabalığı konusunda: 1. Ses bilgisi (fonetik), 2. Şekil bilgisi (morfoloji), 3. Söz varlığı, 4. Cümle yapısı (sentaks), vs bakımından ortak bir kaynağa götüren kendi aralarında benzer özelliklerin olması gerektiği görüşü kabul edildi.

Ancak Altay dilleri üzerinde çalışan ve "altayist" diye anılan dilciler Altay dillerinin birbirleriyle akraba olup olmadığı konusunda farklı görüştedirler. Kimi altayistler Altay dillerinin bir "Ana Altay" dilinden türediğini ve akraba olduklarını iddia ederken, kimileri de bu dillerin akraba olmadığını, müşterek gibi görünen dil unsurlarının alıntı malzeme olduğunu savunurlar. Bazıları ise akrabalık konusunda kesin bir hüküm vermenin mümkün olmadığını kanınsındadırlar.

Bu makalede Altay dillerini oluşturan Türkçe, Moğolca ve Tunguzca'nın birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde durulacak ve somut örnekler verilerek akrabalık konusundaki tartışmalara açıklık getirilmeğe çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Altayistik araştırmaları, Altay dilleri, Türkçe-Moğolca ilişkileri, Moğolca'daki Türkçe alıntılar.*

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi, Prof. Dr. E-posta: nuriyuce@yahoo.com (Üniversite ile görev ve adres ilişkisi yoktur).

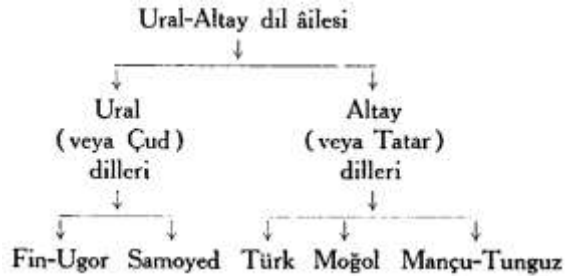
Dünya dillerinin sınıflandırılmasında, Türk dili, Ural-Altay dil ailesinin Altay kolu içine dahil edilmektedir. Altay kolunu, yaygın olan görüşe göre Türk, Moğol ve Tunguz dilleri oluşturur. Bazı araştırmacılar alanı daha geniş tutarak Kore ve Japon dillerini de Altay dilleri arasında sayarlar. Bu sınıflandırma, müşterek benzerlikler gösteren dillerin, bir âileden sayılmaları veya onları bir grup altında toplama zaruretinden kaynaklanmaktadır.

Altay dilleri üzerinde yapılan çalışmalar, Hind-Avrupa dilleriyle ilgili olanlarla karşılaştırıldığında pek eski sayılmaz. Altay dilleriyle ilgili ilk tasnif denemesi 18-nci yüzyılda Alman asıllı İsveç vatandaşı ve harita subayı olan Philip Johan von STRAHLENBERG tarafından yapıldı. Bu tasnif denemesi tabii hem eksik hem yanlış idi.

Daha sonra Alman doğu bilimcilerinden Wilhelm SCHOTT kendisinden öncekilerden farklı bir metod tâkip ederek Ural-Altay dilleri hakkındaki araştırma ve değerlendirmelerini, dillerin morfoljik özelliklerine göre ele aldı ve Ural-Altay dillerini Çud dilleri (Fin-Ugor) ve Tatar dilleri (Türk, Moğol, Tunguz) diye iki gruba ayırdı, böylece onları ilmi biçimde sınıflandırmaya çalıştı.

Wilhelm SCHOTT'un çağdaşı, fakat genç yaşta ölen Finlandiyalı Matthias Alexander CASTRÉN daha da ileri bir adım atarak Ural bölgesinde ve Sibirya'da ilmi araştırma gezileri yaptı, Altay dillerine ait halk ağızlarından yerinde malzeme derledi. Bunlara dayanarak Ural-Altay grubuna ait olan dillerle, olmayanları birbirinden ayırıp konuya açıklık getirdi. Ural filolojisinin kurucusu sayılan CASTRÉN, Ural ve Altay gruplarına âit diller arasındaki akrabalığa kesin bir gözle bakılamayacağı görüşündedir. O, bu dilleri başlıca 5 gruba ayırdı: 1. Fin-Ugor, 2. Samoyed, 3. Türk-Tatar, 4. Moğol, 5. Tunguz dili ve lehçeleri.

Gerek SCHOTT ve gerekse CASTRÉN'in çalışmaları sayesinde, geçen yüzyılın ortalarından itibaren Ural-Altay dillerinin 1. Ural (Çud) dilleri, 2. Altay (Tatar) dilleri diye iki gruba ayrıldığı kanaati benimsendi. Ural grubunu Fin-Ugor, Samoyed; Altay grubunu da Türk, Moğol, Mançu-Tunguz dillerinin oluşturduğu görüşü kesinlik kazandı. Bu, şöyle bir şema ile de gösterilebilir:

Ural ve Altay dillerinin birbirleriyle kendi aralarındaki ilişkilerinin incelenmesine öncülük eden çalışmalar ilkin bu dilleri Hind-Avrupa dillerinden farklı yapan özellikleri dikkate alarak başladı.

F. WIEDEMANN bu farkları maddeler halinde belirterek konunun daha anlaşılır biçimde ele alınmasına önemli katkı sağladı. O, Ural-Altay dillerini Hint-Avrupa dillerinden ayıran benzerlikleri şöyle sıralar: 1. Ural-Altay dillerinde ses uyumu müşterek bir esastır; 2. Ural-Altay dillerinde kelime cinsiyeti ve artikel

(harf-i târif) yoktur; 4. Çekim (tasrif), eklerle yapılır; 5. İsim çekiminde iyelik ekleri kullanılır; 6. Fiil şekilleri zengindir; 7. Prepozisyon değil, kelime sonuna konulan postpozisyon kullanılır; 8. Sıfat isimden önce gelir; 9. Sayı sözcüklerinden sonra çokluk eki kullanılmaz; 10. Mukayese, ablatif ("-den hâli") ile yapılır; 11. Yardımcı fiil olarak *habere* ("malik olmak") değil *esse* ("imek") kullanılır; 12. Olumsuz (menfi) hareket için özel bir fiil bulunur; 13. Ayrı bir soru eki vardır; 14. Konjunktion (bağlaç) yerine fiil şekilleri kullanılır.

19-ncü yüzyılın sonlarına doğru dil araştırmalarında tenkidî metodun ön plana geçmesi ve Ural-Altay dilleri hakkındaki araştırmaların daha sağlam bir yola girmesi sonucunda, bu dillerin akrabalığı konusunda yeni görüşler ortaya atıldı.

Dillerin akrabalığını ispat için: 1. Ses bilgisi (*fonetik*), 2. Şekil bilgisi (*morfoloji*), 3. Kelime hazinesi, 4. Cümle bilgisi (*sentaks*) vs bakımından akraba diller arasında müşterek bir kaynağa götüren benzerliklerin olması gerektiği görüşü kuvvet kazandı ve Ural-Altay dil gruplarının akrabalığına şüphe ile bakılmağa başlandı.

Ancak Altay dilleri üzerinde çalışan dilciler Altay dillerinin birbirleriyle akraba olup olmadığı konusunda farklı görüştedirler. Kimi altayistler Altay dillerinin bir "Ana Altay" dilinden türediğini ve akraba olduklarını iddia ederken, kimileri de bu dillerin akraba olmadığını, müşterek gibi görünen dil unsurlarının alıntı malzeme olduğunu savunurlar. Bazılar ise akrabalık konusunda lehte veya aleyhte kesin bir hüküm vermenin henüz mümkün olmadığını kanısladılar. Şimdi bu görüşleri özetleyerek belirtelim:

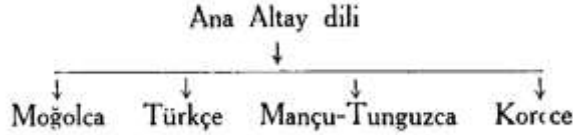
Karşılaştırmalı Altay dil bilimi araştırmalarının ilmî bakımdan gelişmesinde Finlandiyalı Gustaf John RAMSTEDT önemli bir yer tutar. RAMSTEDT, Avrupa dillerinden başka araştırma yaptığı Fin-Ugor dilleri ile Altay dillerini de bilen bir âlimdi. Bu bilgilerin ışığı altında Ural-Altay teorisinin yanlış bir teori olduğunu gördü. Önceleri Altay dillerinin, var olduğu sanılan en eski bir Ana Altay dilinden çıktıklarından şüphe etmekte idi (Ramstedt 1924: 41-54). Fakat daha sonraları bu görünüşünü değiştirerek, Altay dillerinin bir kaynaktan geldiklerini benimsedi. Buna rağmen "Japonca'nın Altay dilleriyle mukayese edilmesinden alınacak neticenin, boş bir iş" olduğunu da söylemek ihtiyacını duymuştur. Bazı altayistler (Siebold 1832, Boller 1857, Klaproth 1923, vb) tarafından Japonca'nın pek çok dil ile karşılaştırması yapılmış, fakat bu çalışmalardaki görüş ve iddiaların hiç birisi kabul edilebilecek durumda değildir. Talat TEKİN'in ifade ettiği gibi, "Dünyadaki akrabasız dillerden biri de Japonca'dır" (Tekin 1993: 12-13, 15 ve dış kapak). Japonca ile Altay dilleri üzerinde en verimli araştırmaları yapan Amerikalı altayist A. R. MİLLER'in karşılaştırmaları (1975: 157-172) dahi inandırıcı olmaktan uzaktır.

Altay dillerinden özellikle Türkçe ile Moğolca arasındaki ses münasebetlerini araştırmada Çuvaşça önemli bir araç olmuştur. Wilhelm SCHOTT, Çuvaşça *r*'nin Türk dilinin öteki lehçelerinde *z*'ye ve yine Çuvaşça *l*'nin Türk dilinde *ş*'ye denk düştüğünü keşfetmişti. Fakat RAMSTEDT, Türkçe *z* ve *ş*'nin yalnız Çuvaşça'daki değil, aynı zamanda Moğolca'daki *r* ve *l*'ye de denk düştüğünü gördü. Böylece

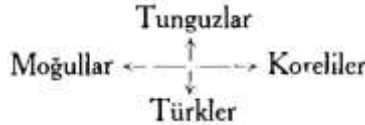
Türkçe'nin bir lehçesi olan Çuvaşça'daki bu iki ses hâdisesinin Moğolca ile bir paralellik gösterdiği ve Çuvaşça'nın Türkçe ile Moğolca arasında irtibat sağlayacak bir özelliğe sâhip olduğu kanâati oluştu. RAMSTEDT, önceleri Türkçe *z* ve *ş*'nin Moğolca *r* ve *l*'den daha eski olduğuna inanıyordu; fakat sonraları bu fikrini değiştirdi; Türkçe *z*'nin Moğolca *r*'den ve Türkçe *ş*'nin Moğolca *l*'den türediği görüşünü savundu. Kendi talebeleri ve bir çok altayist de bu görüşü benimsediler. Ancak bâzı altayistler, bu görüşün aksinin daha doğru olduğunu savunurlar.

RAMSTEDT'in üzerinde dikkatle durduğu ses denkliklerinin en önemlilerinden biri de, Moğolca kelime başındaki *n-*, *d-*, *j-*, *y-*'nin Çuvaşça'da *s-*, Türkçe'de ise *y-* olmasıdır.

RAMSTEDT'e göre Ana Altay dili diye en eski olduğu var sayılan bir dilin dört lehçesi bulunuyordu. Bunlar Moğolca, Türkçe, Tunguzca ve Korece idi. Bu lehçeler zamanla dil hâlini aldı ve bundan şöyle bir şema ortaya çıktı:

Bunlardan Moğolca ve Türkçe, Altay halklarının yurdu olarak düşünülen coğrafi alanın batısında; Tunguzca ve Korece doğusunda oturanlar tarafından konuşuluyordu. Daha ayrıntılı ifadeyle, Tunguzlar kuzeyde, Türkler güneyde, Koreliler doğuda ve Moğollar batıda idiler. Bu coğrafi yayılışı RAMSTEDT şöyle bir şema ile gösterir (Ramstedt 1957, I: 15).

RAMSTEDT'in görüşlerini Rusya'daki mongolistlerden W. KOTWICZ, B. Ya. VLADİMİRTSOV ve başkaları desteklediler. KOTWICZ, Altay dillerinin ana veya ortak bir Altay dilinden çıktığı konusunda müteredit kaldı. Ona göre, milâdın başlarında Türkçe, Moğolca ve Tunguzca müstakil birer dil idiler. Bu diller arasındaki benzerlikler karşılıklı temas ile oluşmuştur. VLADİMİRTSOV da, önceleri böyle düşünmüştü, ama daha sonraki yıllarda Altay dillerinin soyca akraba olduklarını ve bir Ana Altay dilinden çıktıklarını hararetle savundu.

Macar bilginlerindenn Gy. NÉMETH ve Z. GOMBOCZ, RAMSTEDT'in görüşlerine kısmen katıldılar. NÉMETH, RAMSTEDT'ten daha farklı bir şema ve bazı ara devir olarak gerekli gördüğü safhalar üzerinde durur (Németh 1912: 549-576). GOMBOCZ ise, Türkçe *z* ve *ş*'nin Moğolca *r* ve *l*'den daha eski olduğunu savunur.

RAMSTEDT'in talebeleri P. AALTO, N. POPPE ile taraftarları Kore dilini de Altay dilleri nazariyesinin içine katarak bu görüşü savunmaya devam ettiler. Bunlardan P. AALTO, RAMSTEDT'in ölümünden sonra onun Altay dilleri hakkında-

ki en önemli eseri olan "*Einführung in die Altaische Sprachwissenschaft* ("Altay Dil Bilimine Giriş") adlı eserini yayımladı.

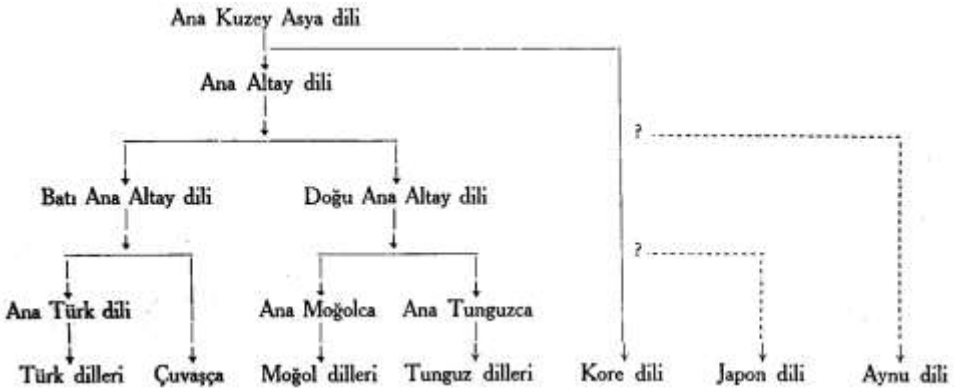
POPPE, RAMSTEDT'ten sonra Altay dilleri nazariyesinin en çalışkan araştırmacısı ve geliştirmecisi oldu. Bu nazariyenin en büyük temsilcisi sayılan POPPE, Moğol, Türk ve Mançu-Tunguz dillerinin akraba olduklarını, bu dil aileleri arasındaki fonetik ve morfolojik uygunlukların, tesadüfe ve alınma kelimelere dayanmayıp, aksine, bunların kök akrabalığını gösteren deliller olduğuna inanır. Bu üç dilin ortak adı olarak *Altayca* tâbirini kullanır ve Kore dilinde de Altayca bir tabaka bulunduğunu söyler. POPPE'ye göre, Kore dilindeki Altayca unsurlar, daha çok Mançu-Tunguzca'ya yakındır. Mançu-Tunguzca ise, ses özellikleri bakımından Moğolca ve Türkçe'ye yakınlık gösterir. Korece'den, ses bakımından en uzak olan dil, Türkçe'dir. Bundan şu iki sonuç çıkarılabilir. Ana Türkçe, diğer Altay dillerinden ya çok erken bir zamanda ayrılmış veya çok hızlı bir ses gelişmesi geçirmiştir. Hem dil tarihi ile ilgili veriler, hem tarihî hâdiseler Türkçe'nin, Ana Altay dil birliğinden erken devirlerde ayrılmış bir dilin devamı olduğunu gösterir niteliktedirler. Kore dili de, Ana Altay dil birliğinden daha önceki bir zamanda ayrılmış olmalıdır. Çünkü Korece'deki bâzı Çince kelimelerin çok eski şekillerini korumuş olması, bu tahmini doğrulamaktadır. Şu halde Korece'nin en eski şekli, Altay dil birliğinden ilk ayrılan dil olmalıdır. Bundan sonra Türk-Moğol-Mançu-Tunguz dil birliği uzun bir müddet devam etmiştir. Türkçe'nin eski şekli ayrıldıktan sonra ise, Moğol-Mançu-Tunguz dil birliği de bir süre devam etmiş ve son olarak Ana Moğolca ile Ana Tunguzca ayrılmış olmalıdır (Poppe 1960: 6). POPPE, Türk dillerinin (yani lehçelerinin) sınıflandırılması konusunda yapılan denemeler arasında RASÄNEN'in yaptığı sınıflandırmayı tercih eder; fakat RASÄNEN gibi, Türk dillerinin altı gruba değil, önce *r-* dilleri (Volga Bulgarcası ve bugünkü Çuvaşça) ve *z-* dilleri (öteki bütün lehçeler) olmak üzere iki gruba ayrılmasının daha doğru olacağını söyler ve ancak ondan sonra *z-* grubunu RASÄNEN gibi altı gruba ayırır. Altay dillerinin karşılıklı münasebetleri ve oluşumu hakkında POPPE'nin çizdiği şema şöyledir (Poppe 1965: 147):

Aynı şemayı POPPE, sağ yanda görüldüğü gibi içiçe dâireler şeklinde de göstermiştir (Poppe 1965: 147).

POPPE'nin "Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen" adlı eseri hakkında bir tanıtma yazısı yazan J. C. STREET (*Language* 38 1962 s. 92-98) bu konuda biraz farklı bir şema teklif etmiştir.

STREET, aşağıdaki şemada görüldüğü gibi, Kore dilinin Ana Altay dilinden daha eski farazi bir dil olan Ana Kuzey Asya dilinden geliştiğini var saymaktadır. Bunun sebebi ise Kore dilinin Altay dilleri arasındaki yerini tespit edecek yeterli ve doyurucu malzemenin bulunmamasıdır.

Altay dillerinin akrabalık nazariyesini destekleyenler arasında batıda Karl H. MENGES, O. PRİTSAK, Sovyetler Birliği'nde A. BASKAKOV, V. M. İLLİÇ-SVİTİÇ ve P. SUNİK, Türkiye'den T. TEKİN zikredilebilir.

Sovyet altayistlerinden G D. SANJEYEV, Altay dillerinin akrabalığı hakkında bir hüküm vermek için yeterli sonuçlara henüz varılmadığını, bu sebeple akrabalık nazariyesinin faraziyeden başka bir şey olmadığını söylemiştir. Sovyet dil bilgini B. A. SEREBRENNIKOV, altayistlerin kurmuş oldukları $r > z$, $d-$, $n-$, $j-$, $y > y$ ve $l > ş$ gibi ses denkliklerini henüz ispat edilmediği için reddeder.

M. A. ŞÇERBAK ise, Altay dilleri arasındaki benzerliklerin karşılıklı temaslarla alınmış kelimelerden ibaret olduğunu, bu yüzden Altay dilleri nazariyesinin sâdece bir faraziye sayılabileceğini savunur. Altay dilleri nazariyesine batılı bilginlerden de bir çoğu karşı çıkmışlardır. Bunların en mühimleri olarak Kaare GRÖNBECH, J. KRUEGER, Macar bilgini L. LİGETİ, Alman J. BENZİNG, G. DOERFER, Amerika'da Macar asıllı D. SİNOR, İngiliz Sir Gerard CLAUSON

sayılabilir. Bunlar Altay dilleri nazariyesinin henüz ispatlanmamış bir faraziye olduğunu, şimdilik yapılacak en doğru işin, her dili kendi bünyesi içinde iyice araştırmak olacağını söylemektedirler. Nitekim aynı kanâati W. BANG-KAUP ölümünden 14 gün önce, J. BENZİNG'e yazdığı 26 Eylül 1934 tarihli mektubunda belirtmiştir (Benzing 1953: 2).

Bu görüşü benimseyenlerin kanâatlerini BENZİNG, şöyle özetler: "Altay milletlerinin ve dillerinin birbirleriyle olan beraberlik ve aidiyetlerini başka dil aileleri için geçerli olan ölçülerle değerlendiremeyeceğimiz muhakkaktır. Meselâ Hint-Avrupa dilleri veya Sami dilleri, kendi ailesindeki dillerin sâhip oldukları dil özellikleri ve müşterek kelime hazinesi ile başka dil ailelerinden ayrılırken, Altay dillerinin durumu bambaşka bir manzara arz eder" (Benzing 1953: 2). Benzing, bu görüşünü 1956'da tekrarladığı gibi (1956: 7) daha sonra da sürdürmüştür. Benzing'in talebesi olan bu satırların yazarı da aynı görüşü paylaşmaktadır.

Altay dilleri nazariyesinin en şiddetli muarızlarından biri İngiliz Sir Gerard CLAUSON, diğeri de Alman Gerhard DOERFER'dir. CLAUSON'a göre, Altay dillerinde ortak bir söz hazinesi yoktur. Meselâ, *almak, vermek, söylemek, gitmek, gelmek; at, iyi, kötü*, vs gibi esas fiil, nesne ve kavramları karşılayan kelimelerde, sayılarda bir birlik ve aynılık görülmemektedir. Türkçe ve Moğolca'da ortak sayılan kelimeler, tamâmen Türkçe'den Moğolca'ya geçmiş, eski alıntı kelimelerdir. Meselâ: Moğolca *dayin* "düşman" < Ana Türkçe'de *□*agı* > Eski Türkçe'de *yagı*; Moğolca'da *nidurga* "yumruk" < Ana Türkçe'de **nodruk* > Eski Türkçe'de *yudruk* vs gibi.

G. DOERFER, Altay dilleri nazariyesini reddetmekle kalmamış, bu diller arasında var olduğu iddia edilen akrabalığın ilmî esaslara tam uymadığını, yaptığı titiz araştırmalarla da göstermiştir. Moğolca ile Türkçe'de ortak diye öne sürülen unsurların bir dilden öbürüne geçmiş eski alıntı kelimeler olduğunu, bu iki dilden Türkçe'nin, kelime ve diğer unsurları veren, Moğolca'nın da alan dil durumunda bulunduğunu ileri süren DOERFER, akrabalık için gerekli olan şartların Altay dilleri arasında tatmin edici bir şekilde var olmadığını tespit etmiştir (DOERFER 1963: 51). DOERFER'in diller arasındaki akrabalığı tespit için öne sürdüğü şartlar kısaca şöyledir (DOERFER 1963: 64-94):

1. Akrabalığı söz konusu olan dillerde birbirine benzeyen kelimeler bulunmalıdır. Altay dillerinde böyle kelimeler varsa da kâfi değildir.

2. Ses kanunları tespit edilmiş olmalı ve bunlara güvenilebilmelidir.

3. Ses kanunları, en eski dilden sonrakilere doğru takip edilir olmalı, yâni arada karanlık boşluklar bırakılmamalıdır.

4. Otto Dempwolff prensiplerine göre, fonetik ve semantik bakımdan yeterli sayıda (birkaç yüz), gerçekten mukayeseye elverişli kelime bulunmalıdır (Doerfer 1963: 57).

5. Araştırmaya konu olan kelimeler belli bir sistem içinde mukayesesi yapılan her iki dilde bâzı gruplar oluşturabilmelidir. İsimler ve unvanlar ekseriya bir dilden diğerine alınabildiklerinden bunların oluşturduğu grupların önemi yoktur. Zamirler ve ses taklidi kelimeler de hiç akraba olmayan dillerde bile bir-

birlerine benzediklerinden, bunları da akrabalık için mukayese malzemesi olarak kullanamayız.

6. Akrabalık ispatı için, yüksek seviyedeki kültür kelimeleri cinsinden olanlar (*mots savants*) değil, halk tarafından kullanılan yaygın kelimeler (*mots populaires*) ele alınmalıdır.

7. Akraba olan dillerde morfolojik özellikler mukayese edilebilmelidir. Bu gibi mukayeseler, RAMSTEDT, POPPE ve başka altayistler tarafından yapılmıştır.

8. Akrabalığı araştırılan dillerdeki gelişme, birbirlerine yaklaşan (convergent) değil, birbirinden uzaklaşan (divergent) bir durum göstermelidir. Yani akraba olan diller, gelişmiş halleri olan son durumları ile birbirlerinden çok farklı özellikler göstermeli, fakat müşterek oldukları en eski devirlere doğru yaklaşıldıkça aralarındaki akrabalık ile ilgili özellikler akrabalığa doğru gitmelidir.

9. Akrabalık konusunda bir dilin yayılma alanına komşu olan coğrafi bölgelerdeki kelimeler mukayese için seçilmemelidir.

10. Türkçe ile Moğolca arasında akrabalık araştırılırken, ele alınacak Türkçe kelimelerin, Moğolların yayılma devrinden önceki zamanda mevcut olan Türkçe kelimelerden seçilmesi gerekir.

11. Yapılacak mukayeselerde yalnız kökler veya sadece ekler karşılaştırılmıdır. Hiç bir zaman kök ve ek birleşmiş şekilleri mukayeseye esas alınmamalıdır. Meselâ Türkçe'de *eki* "iki" ve *ekiz* "ikiz" mevcuttur, ama Moğolca'da sâdece *ikire* "ikiz" var. *İki* mânasında aynı köke rastlamıyoruz. Belli ki *ikire*, Moğolca'ya alıntı olarak geçmiş bir kelimedir.

12. İmkân nispetinde, semantik bakımdan aynı anlamda olan kelimeler arasında mukayese yapılmalıdır. Tesadüfen ses benzerlikleri olan kelimelerle mukayese yapılmamalıdır.

13. Mevcut olmayıp, tasavvur edilen yıldız (*) işaretli kelimelere dayandırılan akrabalık iddialarında bulunulmamalıdır. Yıldızlı kelimeler ispatlanmış kelimeler değil, tahminî olarak var oldukları sanılan kelimelerdir. Bir iddiayı bu gibi kelimelere dayandırmak elbette ilmî olamaz.

14. Diller arasındaki akrabalık araştırmalarında en eski şekiller mukayese edilmelidir.

15. Akrabalık araştırması yapılan iki dilde hangi kelimelerin aslı, hangilerinin başka dillerden alınmış kelimeler olduğunu gösteren açık ve seçik ölçüler ve sonuçlar tespit edilmiş olmalıdır. Bu konuda altayistik araştırmaları henüz ihtiyacı karşılayacak seviyeye ulaşmamıştır.

16. Diller arasında akrabalık olup olmadığını araştırırken, yapılan mukayeselerde bu dillerin birbirleri ile en eski devirlerden bugüne kadar olan münasebetlerini, hangisinin hangisinden kelime alışverişi yaptığını, lehçe ve şivelerin yayılış alanlarını göz önünde bulundurmamak gerekir.

Sonuç olarak DOERFER, yukarıda akrabalık için öne sürdüğü şartların Altay dillerinde sâdece 1., 4., 6. ve 7. sıradakilerin tatminkâr olmamalarına rağmen az çok görülebildiğini, fakat bu diller arasında herhangi bir akrabalığı ispat için gerekli olan öteki şartlardan hiç birisinin mevcut olmadığını, bundan dolayı da bu

diller arasında herhangi bir akrabalıktan bahsedilemeyeceğine inanmaktadır. DOERFER de, BANG ve BENZING (1953: 4) gibi şimdilik hiç olmazsa bu dillerin kendi içindeki lehçe ve ağızlarının esaslı şekilde araştırılmasını ve yapılacak mukayeselerin sağlam sonuçlara dayandırılmasının daha doğru olacağını savunur.

Başlangıcından bu güne kadar tarihçesini ana hatları ile çizdiğimiz Altay dillerinin birbirleriyle olan münasebetleri ve akrabalıkları hakkında henüz bir görüş birliği sağlanmış değildir.

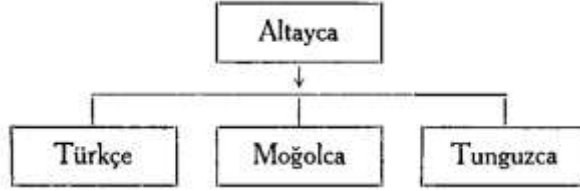
Altay dillerinin yapıları, söz hazineleri ve ekleri birbirleriyle bâzı benzerlikler gösterirler. Bunların açıklanması ve bu açıklamalara dayanılarak yapılan akrabalık yorumları ile ileri sürülen görüşler de birbirinden farklıdır, bunlar:

a) RAMSTEDT ve onun talebelerine göre Altay dilleri Hint-Avrupa dillerinin akrabalığı derecesinde birbirleri ile akrabadırlar (Doerfer 1963: 56). Bu görüş Altay dillerinin akrabalığı tezidir.

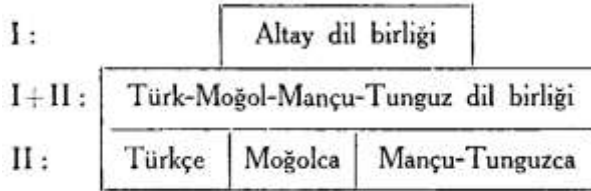
RAMSTEDT'in talebesi olduğunu ifade eden POPPE (1960: 1), Altay dillerinin çok çalışkan ve verimli bir araştırmacıdır. POPPE, 1960 yılında yayımladığı *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen. Teil: 1. Vergleichende Lautlehre* (Wiesbaden 1960) adlı kitabında Altay dillerinin akrabalığı hakkındaki görüşünü şöyle ifade ediyor: “Moğolca, Türkçe ve Mançu-Tunguz dil aileleri arasındaki fonetik ve morfolojik uygunlukların, tesadüf veya alınma kelimelere değil, aksine bunların bir kök akrabalığının şahidi oldukları hususunda hiç bir şüphe yoktur” (Poppe 1960: 3-4).

Fakat POPPE, aynı kitabın 4. ve 5. sayfalarında akrabalığa aykırı bir görüş ileri sürer: “Bir zamanlar bir Altay dil birliğinin mevcut olup olmadığı veya Moğol, Türk, Mançu-Tunguz dillerinin kök akrabalığı olup olmadığı bir yana, Moğolca'nın tasarlanabilecek en eski şeklinin bir hiçten meydana gelmiş olamayacağı, kesinlikle kabul edilmelidir. Yâni bir zamanlar, Ana Moğolca'dan da daha eski olan bir dilin mevcut olması gerekir. Ana Moğolca, bu daha eski dilden, bugünkü Moğolca'da hâlen yaşamakta olan gramer şekilleri ve kelimeler almıştır. Ana Moğolca'dan daha eski olan bu dilden, öteki eski dillere de morfolojik unsurlar (ekler) ve kelimeler alınmış olması gerekir. Burada “miras olarak alınmış” veya “ödüncleme” değil, sâdece “alınmış, kabullenilmiş” diyoruz ... Moğolca'daki *azirga* “aygır” kelimesi bir Tunguz dili olan Solonca'daki *adigga* veya *adirga* “aygır” kelimesine denk gelmektedir. Türk dillerinde bu kelimenin karşılığı olarak Eski Türkçe *adğır*, Yakutça *atır* vb. “aygır” şekilleri mevcuttur. Moğolca *azirğa* kelimesinin eski bir **adirğa* kelimesinden geldiği kabul edilebilir. Acaba *adirğa* şekli, Ana Türkçe'nin de sonraları kendisinden türemiş olduğu bir dilden ödüncleme alınmış bir kelime midir? Veya bu şekil, bizim bilmediğimiz bir kaynaktan Ana Türkçe'ye ve Ana Moğolca'ya geçmiş olan bir kelime midir? Bu sonuncusunun doğru olması ihtimali yüksektir ... Şayet burada bir ödüncleme söz konusu ise, bu bizce meçhul olan üçüncü bir kaynaktan, yâni Ana Moğolca ve Ana Türkçe'den çok daha eski farazi (*hipotetik*) bir dilden alınmış ödüncleme demektir. Bu en eski dil de Umumî Altayca'dır” (Poppe 1960: 4-5).

POPPE'den önce Altay dillerinin akrabalık şeması esas itibariyle şöyle çiziliyor.

POPPE'nin şemasında, Altayca ile bu farazî Altayca'dan ayrılan üç dil arasına bir ara safha girer. Bunun görünüşü ise şöyledir:

I. Altayca; I+II: Üç dilin ortak ve farklı taraflarının birlikte meydana getirdiği devre; II: Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzca'nın her birinin diğer iki dilde bulunmayan özelliklerinin olduğu son devredir. Bu durumu, daha iyi anlaşılması için başka bir mukayese ile açıklayalım: Türkçe, Farsça ve Afrika'da konuşulan Suvahili dillerinin kendilerine has özellikleri var, fakat akrabalıkları yoktur. Bu dillerin her üçünde de Arapça'dan alınmış pek çok kelime ve başka unsurlar var. Meselâ: Türkçe'deki *kitap*, Suvahili'deki *kitab* kelimeleri Arapça *kitâb* kelimesinden alınmıştır. Yine Türkçe *fayda*, Farsça *fâ'ida*, Suvahili dilindeki *fayida* kelimeleri, Arapça *fâ'ida* kelimesinden alınmıştır. Buna benzer pek çok örnek vermek mümkündür. Bu üç dili ve bunlara kelime vermiş olan Arapça'yı POPPE'nin şemasına yerleştirecek olursak, şöyle bir manzara ile karşılaşılır: Arapça, Altayca'nın yerini alır. Türkçe, Farsça ve Suvahili dilleri ise, şemadaki Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzca'nın durumu gibidir. Bu mukayesede görüldüğü gibi Arapça ile Türkçe, Farsça ve Suvahili dillerinin birbirleriyle benzer ve müşterek görünen kelimeleri olmasına rağmen bu dillerden hiç birisi diğeri ile akraba değildir. Bu mukayesedeki tek fark, Arapça, Türkçe, Farsça ve Suvahili'nin ve bu dillerdeki müşterek kelimelerin geçmişinin çok iyi bilinmiş olmasıdır. Fakat Altayca hakkında hiç bir bilgiye sâhip değiliz ve bugün Altay dilleri olarak kabul edilen Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzca'nın geçmişi hakkında bilgi ve malzeme çok eksiktir.

b) Akrabalık tezine karşı kesin bir antitez ileri süren Sir Gerard CLAUSON (1956: 181-187), J. BENZING, ve A. M. ŞÇERBAK'ın görüşlerine göre, akrabalık tezi kabul edilemez bir hipotezdir. Türkçe ve Moğolca'da akrabalık delilleri olarak ileri sürülen müşterek unsurlar V.-VII. yüzyıllar arasında Türkçe'den Moğolca'ya geçmiş olan ödünçelemelerdir (Clauson 1959: 174-187, 1960: 301-316; Doerfer 1963: 56). Meselâ Türkçe *er* "erkek" kelimesi, V.-VII. yüzyıllarda Moğolca'ya geçmiş ve bu dilde *ere* şeklini almıştır. Aslı Türkçe olan bu kelimenin, Moğolca'da

sonuna bir *-e* vokali alması, Moğolca'nın iki veya çok heceli kelimelere mütemayil bir dil oluşundandır. Gerek isim gerekse fiil köklerinde, eski iki heceli kelimelerdeki ikinci hece, Türkçe ve Korece'de, Moğolca ve Tunguzca'nın aksine, kaybolur (düşer). Aynı ses olayı alıntı kelimelerde de görülür (Ramstedt 1957: 152-154, 155).

Akrabalık tezine karşı çıkanlardan G. DOERFER, Altay dillerinin müşterek sözlerinin akrabalıktan ve substratumdan olmadığı kanaatindedir (Doerfer 1966: 81-123). DOERFER'e göre, "Altayca" denilen müşterek kelimeler ve unsurlar bir taraftan Moğolca ve Tunguzca arasında çok eski alınmalardan ibarettir. Alınmaların yönü Türkçe'den Moğolca'ya Moğolca'dan da Tunguzca'ya doğru olmuştur. Alınmaların en eski tabakası DOERFER'e göre, ŞÇERBAK ve CLAUSON'un tahmin ettikleri zamandan çok daha erken bir devirde (MÖ 200 yıllarında) olmuştur. CLAUSON ve ŞÇERBAK'ın, alınmaların V. ve VII. yüzyıllarda olduğu görüşüne karşı, DOERFER şu itirazı yapar: Türk dilinin bize ulaşan en eski metinleri VIII. yüzyılın ilk yarısına ait metinlerdir. CLAUSON ve ŞÇERBAK'ın tahmin ettikleri alınmalar, bu metinlerden iki yüzyıl kadar önce vuku bulmuş olmalıdır. Bu ise çok az bir zamandır. Buna göre Türkçe ile Moğolca'daki müşterek kelimelerin birbirine çok benzemeleri ve hemen hemen aynı olmaları gerekirdi. Ama bu kelimelerde bu özellikleri bulamıyoruz, meselâ Türkçe *ark* "gübre" = Moğolca *hargal*; Türkçe *boz* = Moğolca *bora*. Mançu(-Tunguzca)'da gübre karşılığı olan kelime *facan*. Bu örnekler bu iki yüzyıllık alınmalar olmayıp çok eskiden alınmış kelimelerdir.

c) Altay dillerinin akrabalığı hakkında çekimser davrananların görüşüne göre, bu diller üzerinde şimdiye kadar yapılan araştırmaların ışığı altında bildiklerimiz, akrabalığı ispatlayacak bir neticeye varmamıştır. L. LİGETİ, D. SINOR, K. GRÖNBECH vb gibi bu görüşte olanlar, Altay dillerinin akrabalığını ispat için uğraşmaktan ise, her dili kendi bünyesi içinde iyice araştırmanın çok daha faydalı olacağını tavsiye ederler (Doerfer 1963: 56).

Altay dilleri olarak vasıflandırdığımız Türkçe, Moğolca ve Tunguzca'yı daha yakından incelediğimiz zaman görürüz ki, bu dillerin yapılarında bâzı benzerlikler vardır.

(1) Meselâ Moğolca cümlelerle Türkçe cümleleri karşılaştırsak bu her iki dilde cümle yapısı ve dizinin aynı olduğu göze çarpar. Ahmet TEMİR'inverdiği Moğolca şu cümle ile altındaki Türkçe çevirisi buna güzel bir örnek olur:

<i>Niken</i>	<i>ödür</i>	<i>Temuçin</i>	<i>Hasar</i>	<i>Bekter</i>	<i>Belgütey</i>	<i>dörben</i>	<i>xamtu</i>
"Bir	gün	Temuçin	Hasar	Bekter	Belgütey	dört	beraber
<i>sa 'u-cu</i>	<i>geügi</i>	<i>tata-xuy</i>	<i>dотора</i>	<i>niken</i>	<i>gege'en</i>	<i>oxosun</i>	<i>oro-cu'uy.</i>
oturup	olta	tart-mış	içinde	bir	parlak	sohosun	çık-mış".

(Temir 1955: 22).

(2) Türkçe'de, Moğolca'da ve Tunguzca'da, sıfat isimden, isim fiilden önce gelir.

(3) Bu diller, son ekli dillerdendir, ön ekler yoktur. Kök her zaman kelimenin öne, yani başlangıç tarafıdır.

Altay dillerinin akrabalığına inanan araştırmacılar bu benzerliklere dayanarak akrabalık tezini savunmuşlardır. Fakat bu gibi benzerlik hiç akraba olmayan diller arasında da görülür. Meselâ Afrika'da konuşulan bazı diller Çince'ye çok benzer; Güney Hindistan'da konuşulan Dravida-Tamil dilinin söz dizisi tıpkı Türkçe'ninki gibidir. Meselâ: "*Avanivanay atittu nintitattu cari alla.* = "Onun bunu dövmesi sövmesi uygun değil".

Buna karşılık Türkiye Türkçesi'ne çok yakın bir Oğuz diyalekti olan Gagauzca, Slav dilinin etkisinde çok kaldığı için, kelime dizisi çok değişmiştir. Litovca, İngilizce, Farsça birbirlerinden çok farklılıklar gösterdikleri halde akraba dillerdir. Şu halde asıl akrabalık şeklen benzemek değil, köklerin aynı kaynağa gitmesidir.

Altay dillerinin söz hazinesi çok incelenmiştir. Belki de bugüne kadar bu dillerin en çok araştırması bu konuda yapılmıştır dersek yanlış olmaz. Altay dillerindeki ortak olduğu sanılan kelimelere dayanılarak yapılan karşılaştırmalarda bir yandan ses denklikleri tespit edilirken, bir yandan da bu kelimelere kaynaklık etmiş olduğu var sayılan Ana Altayca kelimeler de belirlenmeye çalışılmıştır. Fakat ortak olduğu kabul edilen kelimelerin Altay dillerine dağılışı nispetlerindeki dengesizlik Altay Dili Teorisinin önünde en çetin problem olarak durmaktadır. (Tuna 1983: 36-37). Yapılan incelemelerden anlaşıldığına göre, bu dillerin bir çok müşterek kelimeleri tespit edilmiştir. Türkçe ile Moğolca'nın müşterek kelimeleri aşağı yukarı 250 kadar, Moğolca ile Tunguzca'nın müşterek kelimeleri yine takriben 200 kadardır.

Bu kelimelerin bir çoğunun medeniyetle ilgili kelimeler olduğu görülür. Altay dillerinde vücut uzuvlarının isimlerinden 61'i müşterektir. Bunlardan Türkçe, Moğolca, Tunguzca'da müşterek olanların sayısı 11'dir; Türkçe ve Moğolca'da müşterek olanların sayısı 22'dir; Moğolca ve Tunguzca'da müşterek olanların sayısı 27'dir; Türkçe ve Tunguzca'da müşterek olanlar ise, sâdece 1'dir. Vücut uzuvlarının isimleri olan kelimeleri ikiye ayırmak gerekir. (1) İç alan isimleri (bunlar mühimdir ve alınma kelimeler olamazlar). (2) Dış alan isimleri (bunlar mühim değildirler ve bu sebeple alınma olabilir). Altay dillerinde müşterek olan uzuv isimleri hep dış alana âittirler. İç alan vücut uzuvlarının isimleri Altay dillerinde şöyledir:

<u>Türkçe</u>	<u>Moğolca</u>	<u>Tunguzca</u>	<u>Anlamı</u>
<i>köz</i>	<i>nidun</i>	<i>iâsa</i>	"göz"
<i>kulğak</i>	<i>çikın</i>	<i>siâñ</i>	"kulak"
<i>burun</i>	<i>kabar</i>	<i>hoñakta, ñôksa</i>	"burun"
<i>adak</i>	<i>köl</i>	<i>begdi</i>	"ayak"

Buna karşılık bu kelimeler Hind-Avrupa dillerinde tıpkı sayı isimlerinde olduğu gibi bir birlik gösterirler.

Altay dillerindeki sayı isimlerinde de hiç bir birlik yoktur (Doerfer 1963: 80-81).

<u>Türkçe</u>	<u>Moğolca</u>	<u>Tunguzca</u>	<u>Anlamı</u>
<i>bi:r</i>	<i>niken</i>	<i>emö:n</i>	“bir”
<i>eki</i>	<i>koyar, cirin</i>	<i>cö:r</i>	“iki”
<i>üç</i>	<i>gurban</i>	<i>ılan</i>	“üç”
<i>tö:rt</i>	<i>derben</i>	<i>dügin</i>	“dört”
<i>bêş</i>	<i>tabun</i>	<i>tunga</i>	“beş”
<i>altı</i>	<i>cirguğan</i>	<i>nüñön</i>	“altı”
<i>yeti</i>	<i>doluğan</i>	<i>nadan</i>	“yedi”
<i>sekiz</i>	<i>nayman</i>	<i>capkon</i>	“sekiz”
<i>tokuz</i>	<i>yisün</i>	<i>hüyegün</i>	“dokuz”
<i>ôn</i>	<i>parban</i>	<i>cuan</i>	“on”
<i>yüz</i>	<i>cagun</i>	<i>namâ, tañgu</i>	“yüz”
<i>biñ</i>	<i>biñgan</i>	<i>biñgan</i>	“bin”

Akrabalığına hiç şüphe olmayan Hint-Avrupa veya Sâmî dillerinde müşterek bir kök vardır. Ama Altay dillerinde böyle bir kök göremiyoruz. Bu kök birliğini vücudun uzuvlarında, sayılarda, *gel-*, *git-*, *al-*, *gör-* gibi beden hareket ve faaliyetlerini ifade eden kelimelerde bulamıyoruz. Benzerliklerin akrabalık ispatına yetmediği aşikârdır.

Morfoloji bakımından Altay dillerinde bir çok müşterek ekler vardır. Ancak bunların akrabalık ispatına yarayabileceği çok şüphelidir.

Meselâ Moğolca ve Türkçe'deki çokluk (cemi) eki *+d/ +t*, fiilden isim yapma eki *-n*, ve *-lga /-alga* isimden isim ve sıfat yapma eki *+lig / +lik*; partisip eki *-çi*; tamlama eki *+un /+ñ*; Moğolca Tunguzca müşareket eki *-ldu /-ldu*, çokluk (cemi) eki *+l /+l*; komitativ eki *-tay /-tay*, ablativ eki *+ça /+çi*; vasita ve belirtme hâli *+di /+ci* vs.

Bu ekleri üç kategoriye ayırmak mümkündür.

(1) Bunların bir kısmı tesadüfidir. *-n'* li ekler bu kabil eklerdir.

(2) Bir kısmı alınma eklerdir. Meselâ *+çi*, *+lig* ekleri Türkçe'den diğer Altay ve hattâ İran ve Kafkas dillerine geçmiştir. Moğolca *-lga* ve *+cun* ekleri ise Moğol istilâsından sonra Türkçe'ye geçmiştir (Yüce 1977: 257-258).

(3) Bâzı ekleri altayistler yanlış mukayeselerde kullanmışlardır. Meselâ Moğolca çokluk (cemi) eki diye var olduğu sanılan *+l* eki Moğolların Gizli Tarihi'nde Çin harfleri ile yazılan metinden istinsah sırasında yanlışlıkla *d* 'nin *l* şeklinde kaydedilmesinden doğmuştur. Görüldüğü gibi mesele çok titiz bir incelemeye tâbî tutulunca Altay dillerinde müşterek ve benzer görünen bir çok ek, bir birliğe değil ayrılığa doğru gidiyor. Altay dillerinin hal eklerinde de durum böyledir.

DOERFER, her üç Altay dilinde yanlış olmayan müşterek sadece üç ek tespit etmiştir. Bunlar lokativ (bulunma) eki *+da* ile direktiv (yön) ekleri *+ra* ve *+ksi*.

Bunlardan *+ra* ve *+da* Türkçe ve Moğolca'da da var. Diğer ek *+ksi* ise, Moğolca ve Tunguzca'da mevcut. Her üç Altay dilinde müşkereken bulunan hiç bir ek yok. Bu durumu akrabalık konusunda değerlendirmeye tâbî tutarsak, her üç Altay dilinin birbirine benzemelerine rağmen gerçekte akrabalıktan ne kadar uzak olduğu anlaşılır.

A. M. ŞÇERBAK'a göre, Türkçe ve Moğolca *+ra* eklerinin birbirleriyle ilgileri belli değildir; belki de tesadüfidir. Eski Farsça'da *+râ* eki gibi Macarca'daki *+ra* ekinin de direktiv (yön) hâli için kullanıldığını biliyoruz. Bu gibi tesadüflere bakarak Farsça, Macarca, Türkçe ve Moğolca'nın akrabalığından bahsedilemez. Ayrıca *+da* lokativ eki Yunanca ile Kafkas dillerinden İnguşça, Avarca, Lezgice, Arçince gibi dillerde de bulunur. Halbuki bu diller Altay dilleri ile akraba değildir. Bu gibi eklerin sayısını çoğaltmak mümkündür.

Buraya kadar kısaca ele aldığımız Altay dillerinin yapısı, söz hazinesi ve ekleri akrabalık tezini ispata yeterli görülmemiştir. Bu dillerde müşterek görünen unsurların, Türkçe'den alınma olduğu ispatlanmıştır. Akraba olan dillerin bazı şartları yerine getirmeleri gerekir. Aksi takdirde akrabalık bahis mevzuu olamaz.

Akraba diller birbirine uyan sistemler göstermelidirler. Yani A dilinin bir sesi B dilinin bir sesine bağlanabilmelidir. Bu seslerin mutlaka aynı olması gerekmez. Ama aralarında bir sistem olmalıdır. Mesela Türkçe *-z-*, *-z* konsonantı Moğolca'daki eski alınma kelimelerde *-r-*, *-r* 'dir. Şu halde Moğolca *z*'yi kullanmaz, bundan dolayı Türkçe *z* yerine Moğolca'da *r* vardır. Mesela:

Moğolca	Türkçe	Anlamı
<i>hüker</i>	<i>öküz</i>	“öküz”
<i>atar</i>	<i>atız</i>	“işlenmemiş tarla”
<i>bora</i>	<i>boz</i>	“boz, gri”

Bunun aksi haller arz eden konsonantlar da mevcuttur. Mesela Moğolca önseste *m-* olan kelimeler Türkçe hiç bir kelimeye uymazlar. Bunlar Türkçe'de ne *m-* ne *b-* ve ne de başka bir konsonant ile başlayan kelimelerle uyuzmazlar. Bu da bir eksikliğin olduğunu gösterir.

Moğolca	Anlamı	Türkçe
<i>morö</i>	“öküz”	_____
<i>mergen</i>	“avcı”	_____
<i>meke</i>	“hile”	_____

Şu halde Moğolca *m* = Türkçe ?.

DOERFER'in tespitlerine göre Ana Türkçe'nin önses konsonant sistemi şöyledir:

*-p (> ç-),	*t-,	*k-,	*ç-,	*s-
*b-	*d- (> y-)	*g- (> k-),	*c- ?	(> y-)

Ana Moğolca'nın önses sisteminde aynı konsonantlarla birlikte ayrıca şunlar da vardır: *m-, *n-, *ñ-?, *ñ-, *y-. Ana Tunguzca'nın önses sisteminde Moğolca'daki konsonantlar aynen bulunduğu gibi l-, h- da vardır. *l-, *h- ile başlayan Tunguzca kelimelere, Türkçe ve Moğolca'da uyan kelimeler yoktur. *m-, *ñ-, n', *y- ile başlayan Moğolca kelimelere uyan karşılaştırmaları da Türkçe'de bulamayız. Acaba her üç Altay dilinde, yani Türkçe, Moğolca ve Tunguzca'da bulunan müşterek kelimelerin önses sistemi nedir? Bu her üç dilin müşterek kelimeleri şöyle bir önses konsonantı gösterirler:

*p-,	*t-,	*k-,	*ç-,	*s
*b-,	*d-,	*g-,	*c-,	

Fakat bu tamamen Türkçe'nin önses konsonant sistemidir. Bu bir tesadüf olamaz. Bu her iki dilde müşterek olan kelimelerin Türkçe'den alınma olmasının tabii bir sonucudur. Aynı şekilde Moğolca ve Tunguzca'nın müşterek kelimeleri de Moğolca'nın önses konsonant sisteminin aynısıdır. Bu da Tunguzca'daki Moğolca ile müşterek olan kelimelerin Moğolca'dan Tunguzca'ya geçtiğini gösterir. Bu müşterek ses sistemi bir akrabalıktan doğmamış, aksine Türkçe'den Moğolca'ya, Moğolca'dan da Tunguzca'ya çok eskiden geçmiş olan kelimelerin arz ettiği bir sistemdir.

Altay dillerinde 350 kadar müşterek kelimedenden ancak 18'i her üç dilde (Türkçe, Moğolca ve Tunguzca'da) mevcuttur. Türkçe ve Moğolca'da müşterek kelimeler 180 kadardır ve bunlar önsese m- konsonantı olan kelimelerdir. Moğolca ve Tunguzca'da müşterek olan kelimeler 150 kadar olup, bunlar da önsese m- konsonantlı olanlardır. Türkçe ve Tunguzca'da müşterek olan kelime 4'tür. Türkçe, Moğolca ve Tunguzca'da müşterek olan kelimeler yukarıda da belirtildiği gibi 18'dir. (Önsese m- konsonantı olan müşterek kelimelerin Türkçe'den, çok eskiden Moğolca'ya, bu dilden de Tunguzca'ya geçmiş olduğunu hatırlatalım). Her üç dildeki müşterek 18 kelime % 5'lik bir akrabalık oranı teşkil eder. Hint-Avrupa dillerinde bu oran % 46'dır.

Diller arasındaki etki, daima kültür, siyasî ve ekonomik iktidar ve diğer bakımlardan üstün olan milletlerin dilinden, daha zayıf olan milletlerin diline daha çok olmuştur. Türkler, Moğollardan gerek kültür ve nüfus bakımından, gerek devlet kurma ve idaresi bakımından üstün olmuşlardır. Bunun için bugün her iki dilde müşterek görünen kelimeler ve daha başka unsurlar çok eski devirlerde belki de DOERFER'in dediği gibi, milattan bir kaç yüz yıl önce, Türkçe'den Moğolca'ya Moğolca'dan da Tunguzca'ya geçmiştir. Çünkü Moğollar da her bakımdan Tunguzlardan üstün durumda idiler. Moğolların kuvvetli bir devlete sahip oldukları

XIII.-XIV. yüzyıllarda ise, Moğolca kuvvet kazanmış ve o sıralarda Moğolca'dan Türkçe'ye bir çok kelime geçmiştir.

Altay dilleri olan Türkçe, Moğolca ve Tunguzca arasındaki müşterek benzerliklerin akrabalıktan ileri geldiğini ispatlamak şimdilik pek mümkün görünmemektedir. Ama bu benzerliklerin yukarıdan beri açıkladığımız şekilde diller arasındaki yakın temas neticesi alınma kelimeler ve unsurlar olduğu ispat edilmiş bir gerçektir. Dil ilminde son yapılan çalışmalar bu gerçeği göstermekte ve desteklemektedir.

KAYNAKLAR

1. Benzing, Johannes (1953). *Einführung in das Studium der altaischen Philologie und der Turkologie*. Wiesbaden.
2. Benzing, Johannes (1956). *Die tungusischen Sprachen. Versuch einer vergleichenden Grammatik*. Wiesbaden.
3. Clauson, Sir G. (1956). "The Case against the Altaic-Theory". — *CAJ* 2 Wiesbaden .
4. Clauson, Sir G. (1959). "The Earliest Turkish Loan Words in Mongolian". — *CAJ* 4 Wiesbaden.
5. Clauson, Sir G. (1960). "The Turkish Elements in 14th Century Mongolian". — *CAJ* 5 Wiesbaden.
6. Doerfer, G. (1963). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen, Bd. 1: Mongolische Elemente im Neupersischen*. Wiesbaden 1963 (özellikle 1-105 sayfalar).
7. Doerfer, G. (1966). "Zur Verwandtschaft der altaischen Sprachen". — *IF* 71.
8. Miller, Roy Andrew (1975). "Japanese-Altaic Lexical Evidence and the Proto-Turkic «Zetacism-Sigmatism»". — *Researches in Altaic Languages* Budapest.
9. Németh, Gy.(1912). "Die türkisch-mongolische Hypothese". *ZDMG* 66 Leipzig.
10. Poppe, Nicholas (1960). *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen, Teil I: Vergleichende Lautlehre*. Wiesbaden.
11. Poppe, Nicholas (1965). *Introduction to Altaic Linguistics*. Wiesbaden.
12. Ramstedt, G. J. (1957). *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft, I, Lautlehre* (MSFOu 104: 1, Helsinki 1957); *II: Formenlehre* (MSFOu 104: 2, Helsinki 1952); *III: Register*. Helsinki 1957, 1952, 1966. (Bearbeitet und herausgegeben von Pentti Aalto).
13. Schott, Wilhelm (1859, 1861, 1871), *Altaische Studien: I-V* [AAWB, 1859, s. 587-621; 1861, s. 153-176; 1866; 1869 s. 267-307; 1871/2, s. 1-46].
14. Strahlenberg, Ph. Johan von (1730), *Das Nord- und Östliche Theil von Europa und Asia*. Stockholm 1730.
15. Street, John C. (1962). Tanıtma: N. Poppe, *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen, Teil I* (1960). *Language* 38,.
16. Tekin, Talat (1975), "Further Evidence for «Zetacism» and «Sigmatism»". — *Researches in Altaic Languages* Budapest 1975.
17. Tekin, Talat (1976). "Altay dilleri teorisi", — *Türk Dünyası El Kitabı* Ankara.
18. Tekin, Talat (1993). *Japonca ve Altay Dilleri*, Ankara, Doruk Yayınları.

19. Temir, Ahmet (1955). “Türkçe ile Moğolca Arasındaki ilgiler”, — *DTCFD XIII/1-2* Ankara.
20. Temir, Ahmet (1976). “Ural Altay dilleri teorisi”, — *Türk Dünyası El Kitabı* Ankara.
21. Tuna, Osman Nedim (1983). *Altay Dilleri Teorisi*. İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
22. Wiedemann, Ferdinand Johann (1838). *Über die früheren Sitze der tschudischen Völker und ihre Sprachverwandschaft mit den Völkern Mittelhochaisens*. Reval, Lindfors Erben.
23. Yüce, Nuri (1977). “Doqurcun, Ein türkisches Wort mit einem mongolischen Suffix”. — *Altaica* Helsinki.

Нури Юдже (Турция)

Взаимоотношения между алтайскими языками

Резюме

В классификации мировых языков турецкий язык входит в урало-алтайскую языковую семью. К алтайской ветви этой семьи относятся турецкий, монгольский и тунгусский языки. Некоторые исследователи, расширяя территорию, также относят к алтайским языкам корейский и японский.

Первая попытка классификации алтайских языков была сделана в 18 веке Филипом Йоханом фон Страленбергом (1676–1747), шведским офицером немецкого происхождения. Позднее немецкий востоковед Вильгельм Шотт (1802–1889) попытался классифицировать алтайские языки на научной основе в соответствии с их морфологическими особенностями.

Современник Вильгельма Шотта, умерший молодым финн Матиас Александр Кастрен (1813–1852), сделав шаг вперед, совершил научно-исследовательские поездки по Уральскому региону и Сибири, а также собрал на местах материалы алтайских диалектов. Благодаря этим успешным работам Кастрен считается одним из основоположников урало-алтайской филологии.

К концу XIX века, когда на первый план вышел метод критики, исследования алтайских языков приняли научный вид и сформировались новые взгляды. Родство языков было определено в соответствии с 1) фонетическими, 2) морфологическими, 3) лексическими и 4) синтаксическими сходствами, ведущими к общему источнику происхождения.

В статье рассмотрены взаимосвязи между турецким, монгольским и тунгусским языками алтайской ветви и на основе конкретных примеров приняты попытки разъяснения спорных вопросов о родстве этих языков.

Ключевые слова: исследования Алтая, алтайские языки, тюркско-монгольские взаимоотношения, тюркские заимствования в монгольском

Nuri Yuje (Turkey)

The Relations Among the Altai Languages

Abstract

The Turkish language takes place in the family of Ural-Altai languages in the classification of the world languages. The Turkic, Mongolic and Tungusic languages constitute the Altai branch of this family. Some researchers consider the Koreanic and Japonic languages among the Altai languages by extending the sphere largely.

The studies making on the Altai languages aren't considered very old when they are compared with the researches related to the Indian-European languages. The first effort for classification related to the Altai languages has been made by the Swedish officer of German origin Philip Johan von Strahlenberg (1676-1747) in the XVIII century. This classification was both old and false, of course. Later, one of the Eastern Germanic scientists Wilhelm Schott (1802-1889) has tried to classify the Altai languages for the morphological features in the real scientific form.

The follower of Wilhelm Schott, but died at a young age, the Finnish Matthias Alexander Castrén (1813-1852) has made the scientific research trips in the regions of Ural and Siberia and collected the material from the folklore language there that belonging to the Altai languages. By based to these, he explained the issue by separating the languages belonging to the Ural-Altai group with the languages not belonging to them from each other. According to some researchers, M.Castrén is considered the founder of the Ural-Altai philology with his successful work.

The studies that leading to the research of the relations among the Ural and Altai languages with each other have started by taking into account the features differs these languages from Indian-European languages. F.Wiedemann contributed these differences for understanding the issue in very easy form by expressing them in the form of items.

At the end of the XIX century, the researches related to the Altai languages have been done in more scientific form by the influence of appearing of the method of real criticism. In the issue of the relation of the languages with each other's: The view of existing of the similar features as 1) Phonetics, 2. Morphology, 3.Lexicology, 4.Syntax and etc. which were carrying the common source among themselves have been accepted.

But the linguists researching on the Altai languages and considered as "altaist" are in different views in the issue of being or not being relation of the Altai languages with each other. While some altaists claim being relation of the Altai languages and derived from one "Major Altai", but the others defend not being relation of these languages, being the quote material of the language signs that seem common. And some of them are in the opinion of impossibility of giving the exact estimate in the issue of relationship.

The relations of Turkic, Mongolic and Tungusic languages being with each other which creating the Altai languages will be researched and the discussions in the issue of relationship will be tried to reveal by giving the concrete samples.

Keywords: *Altaistic studies, Altai languages, the Turkic-Mongolic Relations, Turkic borrowings in Mongolic language.*